



The Steve Tisch
School of Film and Television
The Yolanda and David Katz
Faculty of the Arts
Tel Aviv University

המסה הקולנועית The Essay Film

תשפ"ג, סמסטר ב', 4 ש"ס
סמינר עיוני לתואר שני
ד"ר אוהד לנדסמן
lander@tauex.tau.ac.il

המסה הקולנועית (the essay film) היא אסטרטגיה תיעודית מאתגרת ואולי אף בלתי אפשרית. היא אינה מספקת מסמך בעל ערך עובדתי ברור או מהלך טיעוני מובהק וחד-משמעי, אלא מהווה סוג של כתיבה קולנועית אינטלקטואלית (cine-écriture) המתבצעת שלא בעט אלא בעזרת דימויים נעים, ומנסה לבחון האם ניתן לתרגם את פורמט המאמר הספרותי (רולאן בארת, מישל דה מונטיין) אל בד הקולנוע. כשילוב מטושטש גבולות בין תיעוד, בדיון, וקולנוע נסיוני, המסה הקולנועית מאמצת סגנונות ודרכי הבעה שונים כדי לכונן מסע אישי ומהורהר. זוהי מעין מדיטציה אינטלקטואלית, חיפוש קולנועי אליו מגיעה היוצרת/ עם אופקים רחבים ובידיעה ברורה כי מסקנות חד משמעיות יפנו מקומן לשאלות פתוחות, ופדגוגיה תוחלף ברפלקציה. מטרתו של סמינר זה הוא להעניק הקשרים שונים לצורות ולעמדות מסאיות בקולנוע ובוידאו. ננסה להבין באופן תיאורטי את האתגר הכרוך בכתיבה אינטלקטואלית ובהבעה אישית דרך התמונה הנעה ובניגוד למילה הכתובה; נמקם את התפתחותה של המסה הקולנועית על הציר ההיסטורי, החל ממקומה הדומיננטי באירופה שלאחר מלחמת העולם השנייה (עם יוצרים כמו כריס מרקר, ז'אן לוק גודאר או הארון פארוקי), ועד לאופן המחודש בו צברה תאוצה בעידן הדיגיטלי (אנייס ורדה, או יוצרי הוידאו אסיי); ונציב את ביטוייה השונים של המסה הקולנועית ברחבי העולם דרך חקירת יצירתם/ של יוצרים ויצירות הממקמים/ות את המחווה המסאית והרפלקסיבית בהקשרים גיאוגרפיים ספציפיים כדי לתאר מצבים של גלות, עקירה, זרות, אבל, נוסטלגיה וכדומה. במהלך הסמינר נחזור שוב ושוב להנחת היסוד לפיה המסה הקולנועית אינה מכבדת גבולות והגדרות, והיא במהותה צורת (או אובייקט) מחשבה אינטר-דיסציפלינרית, אולי אפילו אנטי-דיסציפלינרית. האלסטיות בהגדרתה וחוסר היציבות של צורתה תהווה חלק בלתי נפרד מהניסיון שלנו לדון בה כדרך הבעה דינמית. האפשרות לפיה המסה הקולנועית היא ז'אנר בלתי אפשרי תישאר פתוחה.

דרישות הקורס:

1. קריאה שוטפת של חומרי הסמינר והשתתפות פעילה בדיון מדי שבוע.
2. הכנת שתי תגובות ביקורתיות לשני מאמרים מתוך קריאות הסמינר והצגתן בפני הכיתה.
3. הגשת הצעה כתובה לעבודה סמינריונית והצגתה בפני הכיתה.
4. כתיבת עבודה סמינריונית.
5. נוכחות בכל המפגשים (אין להחסיר יותר משלושה מפגשים).

מרכיבי הציון הסופי:

השתתפות 10%
תגובות ביקורתיות 15%
כתיבת הצעה והצגתה בע"פ 15%
כתיבת עבודה סמינריונית 60%

פריסת המפגשים:

מפגש ראשון:

מבוא: מיקומה של המסה הקולנועית בתולדות הקולנוע

צפייה:

ללא שמש (Sans Soleil) (כריס מרקר, צרפת, 1982, 100 דק')

קטעים מתוך:

מכתב מסיביריה (כריס מרקר, 1957)

קריאות רשות:

גיונתן פראנזן. "המסה בזמנים קודרים", הקץ של קץ העולם, הוצאת עם עובד, 2018. עמ' 9-29.

טימותי קוריגן. "על ההיסטוריה של המסה הקולנועית: ורטוב עד ורדה" (מאנגלית: איילת אטינגר ואהד זהבי), תקריב, גליון מס' 9 (ינואר 2015).

חטיבה ראשונה: מהמאמר הכתוב למאמר הקולנועי

מפגש שני:

כיצד (לא) ניתן להגדיר מהי מסה קולנועית?

צפייה:

על האלימות (Concerning Violence) (גוראן אולסון, שוודיה, 2014, 90 דק')

קריאות חובה:

Philip Lopate. "In Search of the Centaur: The Essay-Film." *Totally, Tenderly, Tragically: Essays and Criticism from a Lifelong Love Affair with the Movies*. Hanover: Wesleyan UP, 1996: pp. 280-311.

T.W. Adorno. "The Essay as Form." *New German Critique* 32 (Spring-Summer 1984), pp. 151-171.

קריאת רשות:

Laura Rascaroli. "The Essay Film: Problems, Definitions, Textual Commitments" *Framework* 49, no. 2, Fall 2008, pp. 24-47.

Paul Arthur. "Essay Questions: From Alain Resnais to Michael Moore." *Film Comment* 39.1 (Jan/Feb 2003): 58.

מפגש שלישי:

המורשת של מונטיין ובארת: מהמאמר הכתוב למסה הקולנועית

צפייה:

דם הבהמות (Blood of the Beasts) (ז'ורז' פרנוזי, צרפת, 1949, 20 דק')
לילה וערפל (Night and Fog) (אלן רנה, צרפת, 1955, 32 דק')
מכתב לג'יין (Letter to Jane: An Investigation About a Still) (ג'אן פייר גורן וז'אן לוק גודאר, 1972, 52 דק')

קריאות חובה:

Michel de Montaigne, "On Friendship", "On Cannibals". *Essays*. London: Penguin Books, 1993, pp. 91-119.

Georg Lukács. "On the Nature and Form of the Essay: A Letter to Leo Popper." (1910), in *Essays on the Essay Film*, eds. Nora Alter and Timothy Corrigan. New York: Columbia University Press, 2017, pp. 21-40.

קריאת רשות:

Réda Bensmaïa. *The Barthes Effect: The Essay as Reflective Text*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987: pp. 3-14, 29-34.

Rick Warner, "The Cinematic Essay as Adaptive Process," *Adaptation* Vol. 6, No. 1, pp. 1-24.

מפגש רביעי:
ה'מצלמה-עט', enunciation, והמסה הקולנועית: האם ניתן לכתוב בעזרת קולנוע? האם תיתכן מסה קולנועית ללא מילים?

צפייה:
אוסטרליץ (Austerlitz) (סרגיי לוזניצה, גרמניה, 2016, 94 דק')
הנערה לועסת מסטיק (The Girl Chewing Gum) (ג'ון סמית, 1976, 12 דק')
עכשיו! (Now!) (סנטיאגו אלוארוז, קובה, 1965, 5 דק')

קטעים מתוך:
מכתב מסיביריה (כריס מרקר, 1957)
הקשב לבריטניה (Listen to Britain) (האמפרי ג'ינגס, 1942)
קופסה צבעונית (A Color Box) (לן ליי, 1935)

קריאה:
Nora Alter, "Speaking Essays or Interruptions", *The Essay Film After Fact and Fiction*, pp. 57-90.

André Bazin, "Bazin on Marker", *Essays on the Essay Film*, eds. Nora Alter and Timothy Corrigan. New York: Columbia University Press, 2017, pp. 102-105.

Alexandre Astruc, "The Future of Cinema" (1948), in *Essays on the Essay Film*, eds. Nora Alter and Timothy Corrigan. New York: Columbia University Press, 2017, pp. 93-101.

קריאת רשות:
Nichols, Bill. "The Voice of Documentary." *New Challenges for Documentary*. 48-63.

Jennifer Stob, "Cut and Spark: Chris Marker, André Bazin and the Metaphors of Horizontal Montage," *Studies in French Cinema* Vol. 12, Number 1 (2012): pp. 35-46.

חטיבה שנייה: אסטרטגיות שונות של המסה הקולנועית

מפגש חמישי:
תיק הארון פארוקי: האם הדימוי מוביל לראיה ולפעולה?

צפייה:
וידאוגרמות של מהפכה (Videograms of a Revolution) (הארון פארוקי ואנדריי יוזיקה, גרמניה/רומניה, 1992, 106 דק')

קטעים מתוך:
אש בלתי מתכלה (Inextinguishable Fire) (הארון פארוקי, 1969)
דימוי (An Image) (הארון פארוקי, 1983)
כיצד לחיות בגרמניה (How to Live in the FRG) (הארון פארוקי, 1990)
דימויי העולם ורישום המלחמה (Images of the World and the Inscription of War) (הארון פארוקי, 1987)
מה שפארוקי לימד אותנו (What Farocki Taught) (ז'יל גודמילו, ארה"ב, 1996, 30 דק')

קריאות חובה:
David Montero, "Unfinalizability, Addressivity and Tact: Harun Farocki's *Videograms of a Revolution*", *Thinking Images: The Essay Film as Dialogic Form in European Cinema*. Peter Lang, 2012, pp. 103-116.

Laura Rascaroli, "The Metacritical Voice(Over) of the Essay Film: Harun Farocki, Found Footage and the Essayist as Spectator", *The Personal Camera*, pp. 44-63.

Catherine Russell, "Archiveology and the Essay Film", *Archiveology: Walter Benjamin and Archival Film Practices*. Durham: Duke University Press, 2018, pp. 22-25.

קריאות רשות:

Nora M. Alter. "The Political Im/Perceptible in the Essay Film: Farocki's *Images of the World and the Inscription of War* (1996). in *Essays on the Essay Film*, eds. Nora Alter and Timothy Corrigan. New York: Columbia University Press, 2017, pp. 134-160.

לליב מלמד, הארון פארוקי, היינר מולר ויהושע סימון. "במפעל: תיק הארון פארוקי", מערבון 9 (חורף 2013-2014), עמ' 54-70.

מפגש שישי:
אוטו-אתנוגרפיה

צפייה:

סיוט מבושם (Perfumed Nightmare) (קידלט טאהימיק, הפיליפינים, 1977, 93 דק')

קטעים מתוך:

ללא שמש (*Sans Soleil*) (כריס מרקר, 1982)
זכרונות מטיוול לליטואניה (*Reminiscences of a Journey to Lithuania*) (גיונס מיקאס, 1972)
זהו אינו סרט (*This is Not a Film*) (גיאפר פנאהי, 2011)
אפריקה, אחבק אותך (*Africa, I Will Fleece You*) (זיאן מרי טנו, 1992)
מדוע צהוב הוא אמצע הקשת? (*Why is Yellow the Middle of the Rainbow?*) (קידלט טאהימיק, 1994)

קריאות חובה:

Catherine Russell. "Autoethnography: Journeys of the Self". *Experimental Ethnography: The Work of Film in the Age of Video*. Durham: Duke University Press, 1999, pp. 275-314.

Nora Alter. "New Migrations: Third Cinema and the Essay Film." *The Essay Film After Fact and Fiction*, pp. 239-288.

מפגש שביעי:
אישה עם מצלמת קולנוע: פמיניזם והמסה הקולנועית

צפייה:

חדשות מהבית (News from Home) (שנטל אקרמן, צרפת/בלגיה, 1977, 75 דק')

קטעים מתוך:

מהמזרח (*D'Est*) (שנטל אקרמן, 1993)
קמרה פרסון (*Cameraperson*) (קירסטן גיונסון, 2016)
לא סרט ביתי (*No Home Movie*) (שנטל אקרמן, 2015)

קריאות חובה:

Anne Eakin Moss. "A Woman with a Movie Camera: Chantal Akerman's Essay Film", *The Essay Film: Dialogue: Politics, Utopia*, pp. 167-191.

Ivone Margulies. "Forms of Address: Epistolary Performance, Monologue and Bla, Bla, Bla" in *Nothing Happens: Chantal Akerman's Hyperrealist Everyday*. Durham, NC: Duke University Press, 1996, pp. 149-154.

קריאות רשות:

ענת דן, "חדשות מהבית והאינטליגנציה האובייקטיבית של העולם", תקריב: כתב עת לקולנוע תיעודי, דצמבר 2021.

Alisa Lebow (2003) "Memory Once Removed: Indirect Memory and Transitive Autobiography in Chantal Akerman's *D'Est, Camera Obscura*, 52, pp. 34-82.

מפגש שמיני:
סרט המסע (travelogue), ה'אנטי-מסע' (anti-travelogue) והרהורים מסאיים על המבט הזר של התייר המבקר בישראל

צפייה:
שם (La-Bas) (שנטל אקרמן, ישראל, 2006, 78 דק')

קטעים מתוך:
ארצות מובטחות (Promised Lands) (סוזן סונטג, 1974)
מסע לירושלים (Journey to Jerusalem) (אלברט ודייוד מייזלס, 1968)
הצד השלישי למטבע (Description of a Struggle) (כריס מרקר, 1960)
אדמה ללא לחם (Les Hurdes) (לואיס בונואל, 1932)

קריאות חובה:
Timothy Corrigan. "To Be Elsewhere: Cinematic Excursions as Essayistic Travel", in *The Essay Film: From Montaigne, After Marker*. New York: Oxford University Press, 2011. 104-130.

Sandy Flitterman-Lewis. "A Tree in the Wind: Chantal Akerman's Later Self-Portraits in Installation and Film," in *Chantal Akerman Afterlives*, eds. Marion Schmid and Emma Wilson. Legenda: Modern Humanities Research Association, 2019. pp. 13-25.

קריאת רשות:
Jennifer Lynn Peterson. "The Dreamworld of Cinematic Travel," in *Education in the School of Dreams: Travelogues and Early Nonfiction Film*. Duke University Press, 2013, pp. 1-59.

מפגש תשיעי:
לקראת עשייתו של סרט שלא יושלם לעולם: ה-notebook film וה-unmaking-of documentary מקרה מבחן: פייר פאולו פאזוליני

צפייה:
חיפוש אחר לוקיישנים בפלשתינה (Sopralluoghi in Palestina) (פייר פאולו פאזוליני, ישראל/איטליה, 1963, 54 דק')

קטעים מתוך:
הערות לקראת סרט בהודו (Notes for a Film on India) (פאזוליני, 1968)
הערות לקראת אורסטס האפריקני (Notes Toward an African Orestes) (פאזוליני, 1970)
סימביוטיקוטקסיפלאזם (Symbiopsychotaxiplasm) (וויליאם גריבס, 1968)
מעשה ההרג (The Act of Killing) (גישוע אופנהיימר, 2012)

קריאות חובה:
Laura Rascaroli. "The Notebook Film: Pier Paolo Pasolini and the Film That Cannot Be Made" *The Personal Camera*, 146-169.

Ohad Landesman. "Sounds of Disillusionment and Discord: When Pasolini and Sontag Visited Israel". *Vocal Projections: Sound and Documentary*. Eds. Annabelle Honess Roe and Maria Pramaggiore. Bloomsbury Press, 2018: pp. 253-268.

קריאת רשות:

Luca Caminati. "Notes for a Revolution: Pasolini's Postcolonial Essay Films", in *The Essay Film: Dialogue, Politics, Utopia* (Eds. Elizabeth A. Papazian and Caroline Eades), London: Wallflower Press, 2016: pp. 145-166.

חטיבה שלישית: המסה הקולנועית וטכנולוגיות חדשות

מפגש עשירי:

המסה הקולנועית והוידאו אסיי (video essay)

צפייה:

What Isn't a Video Essay / Grace Lee (13: 40)

The Game That Won't Let You See All Of It / Jacob Geller (18: 20)

Watching The Pain of Others / Chloé Galibert-Lainé (31: 22)

My Mulholland / Jessica McGoff (15: 18)

קריאות חובה:

Allison de Fren. "From the Essay Film to the Video Essay: Between the Critical and the Popular," in *Reclaiming Popular Documentary*, Christie Milliken and Steve F. Anderson (eds.), Minneapolis: Indiana University Press, 2021: pp. 157-177.

Raymond Bellour. "The Unattainable Text," in *The Analysis of Film*, ed. Constance Penley, trans. Ben Brewster, Bloomington: Indiana University Press, 2000, pp. 21-27.

מאלווי, לורה. "עיכוב הקולנוע". **מוות 24 פעמים בשנייה: להקפיא את התמונה הנעה**, תרגום: איילת אטינגר ואהד זהבי, עומק שדה: סדרת טיש לקולנוע וטלוויזיה, הוצאת עם עובד, 2018, עמ' 131-145.

קריאות רשות:

Raymond Bellour, "35 Years On: Is the 'Text', Once Again, Unattainable?"

Vassilieva, J. and D. Williams, eds. *Beyond the Essay Film: Subjectivity, Textuality, and Technology*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2020. 33-48.

Luka Arsenjuk, "'to speak, to hold, to live by the image': Notes in the Margins of the New Videographic Tendency" *The Essay Film: Dialogue, Politics, Utopia*, pp. 275-299.

Catherine Grant, "The Shudder of a Cinephiliac Idea? Videographic Film Studies Practice as Material Thinking" *Aniki* 1.1 (2014). [available online]

Lee, B. Kevin, "The Essay Film: Some Thoughts of Discontent". *Sight and Sound*. August, 2013.

<https://www2.bfi.org.uk/news-opinion/sight-sound-magazine/features/deep-focus/video-essay-essay-film-some-thoughts>

מפגש אחד-עשר:

המסה הקולנועית 3.0: בתלת מימד, בגלריה ובאינטרנט

צפייה:

שלום לשפה (Goodbye to Language) (ז'אן לוק גודאר, שוויץ/צרפת, 2015, 70 דק') [הקרנה בתלת מימד]

קטעים מתוך:

הזיכרון השלישי (The Third Memory) (פיטר יו, 1999)

זידאן: פורטרט של המאה ה-21 (*Zidane: A 21st Century Portrait*) (דגלאס גורדון, 2006)

קריאות חובה:

Nora Alter. "Beyond the Cinematic Screen: Installations and the Internet." *The Essay Film After Fact and Fiction*, pp. 289-322.

Andrew Utterson. "Goodbye to cinema: Jean-Luc Godard's *Adieu au langage* (2014) as 3D images at the edge of history" *Studies in French Cinema* 19.1 (2019): pp. 69-84.

Rick Warner. "Godard's stereoscopic essay: Thinking in and with *Adieu au langage*", *The Global Auteur: The Politics of Authorship in 21st Century Cinema*, ed. Seung-hoon Jeong and Jeremi Szaniawski, New York: Bloomsbury, 2016, pp. 61-78.

קריאות רשות:

Levinson, Julie. "Time and Time Again: Temporality, Narrativity, and Spectatorship in Christian Marclay's *The Clock*." *Cinema Journal* Vol. 54, No. 3 (Spring 2015), pp. 88-109.

מפגש שנים-עשר:

יוקדש לפגישות אישיות

מפגש שלושה-עשר:

יוקדש להצגה בע"פ של ההצעות לכתיבת העבודה הסמינריונית ולקיום דיון כיתתי עליהן

Alter, Nora. *Chris Marker*. Chicago: U of Illinois P, 2006.

---. *The Essay Film After Fact and Fiction*. New York: Columbia University Press, 2018.

---. "Translating the Essay into Film and Installation." *Journal of Visual Culture* 6.1 (2007): 44-57.

Alter, Nora and Timothy Corrigan (eds.). *Essays on the Essay Film*. New York: Columbia University Press, 2017.

Astruc, Alexandre. "The Birth of a New Avant-Garde: La Caméra Stylo." (1948) *Film and Literature: An Introduction and Reader*. Ed. Timothy Corrigan. Upper Saddle River: Prentice Hall, 1999. 158-162.

Corrigan, Timothy. "The Cinematic Essay: Genre on the Margins." *Iris: A Journal on Theory of Image and Sound* 19 (Spring 1995): 85-91.

---. *The Essay Film: From Montaigne, After Marker*. New York: Oxford UP, 2011. Print.

Hollweg, Brenda and Igor Krstić (eds.). *World Cinema and the Essay Film: Transnational Perspectives on a Global Practice*. Edinburgh University Press, 2019.

Montero, David. *Thinking Images: The Essay Film as a Dialogic Form in European Cinema*. New York: Peter Lang, 2012.

Papazian, Elizabeth and Caroline Eades (eds.). *The Essay Film: Dialogue, Politics, Utopia*. New York: Wallflower, 2016.

Rascaroli, Laura. *The Personal Camera: Subjective Cinema and the Essay Film*. London: Wallflower P, 2009.

---. *How the Essay Film Thinks*. London: Oxford University Press, 2017.

Richter, Hans. "Der Filmessay. Eine neue Form des Dokumentarfilms." *Schreiben Bilder Sprechen: Texte Zum Essayistischen Film*. Eds. Christa Blumlinger and Constantin Wulff. Wien: Son derzahl, 1992. 195-198.